

Yayına Geliş Tarihi:10/07/2020
Yayına Kabul Tarihi:11/08/2020
Online Yayın Tarihi: 13/08/2020

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt: 4, Sayı: 10, Yıl: 2020, Sayfa: 165-191
ISSN: 2587-2206

KYOTO'DAN PARİS'E KÜRESEL İKLİM POLİTİKALARI

Hulusi Ekber KAYA¹

Özet

Çevre sorunları içinde uluslararası gündemi en çok meşgul eden konu küresel ısınma ve ona bağlı küresel iklim değişikliği sorunudur. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren uluslararası ilişkilerin güncel konularından biri olmuştur. Teknolojinin ve buna bağlı sanayinin gelişmesi fosil yakıtlara olan bağımlılığı arttırmış ve karbon salınımında geline nokta dünyamız sera etkisi ile daha sıcak bir gezegen haline dönüşmüş ve bu durum beraberinde birçok küresel sıkıntının doğmasına neden olmuştur. Gerekli önlemler alınmadıkça da söz konusu sıkıntılar büyüyecek ve baş edilmesi çok güç krizlere evrilecektir. Çevre sorunlarının etkileri ülkeler arasındaki sınırları aşarak tüm dünyayı etkisi altına aldığından dolayı küresel nitelikte bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Böyle bir sorunla da devletler kolektif hareket ederek mücadele etmelidirler. Bu çalışmada çevrenin ve iklim değişikliğinin nasıl bir küresel sorun haline geldiği ve bu sorunlarla mücadelede Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması ile atılan adımlar açıklanacaktır. Böylece küresel iklim değişikliği sorununa nasıl yaklaşıldığı ve nasıl yaklaşılması gerektiği noktasında bir çerçeve çizilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması, İklim değişikliği, Küresel ısınma

---

¹ Öğr. Gör. Dr. Trakya Üniversitesi Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
Uluslararası Ticaret Bölümü, hekberkaya@trakya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2097-7893

GLOBAL CLIMATE POLICIES FROM KYOTO TO PARIS

Abstract

Global warming and the related global climate change issue is the subject that occupies the international agenda the most among environmental problems. It has been one of the current issues of international relations especially since the last quarter of the 20th century. The development of technology and the related industry has increased the dependence on fossil fuels and our world has turned into a warmer planet with the greenhouse effect at the point reached in carbon emission, and this has caused many global problems. Unless the necessary precautions are taken, the problems will grow and they will evolve into very difficult crises to deal with. Since the effects of environmental problems cross the borders between countries and affect the world, it is considered as a global problem. States should struggle with such a problem by acting collectively. In this study, what kind of a global problem has the environment and climate change become and the steps taken with the Kyoto Protocol and Paris Climate Agreement will be explained. Thus, a framework will be drawn on how the global climate change problem is approached and how it should be approached.

Keywords: Kyoto Protocol, Paris Climate Agreement, Climate change, Global warming

GİRİŞ

Günümüzde çevre sorunlarına olan ilgi ve küresel ısınma ile mücadelede atılan adımlar dikkat çekmektedir. Devletler yaşayabileceğimiz başka bir gezegenin olmadığını farkındadırlar. Unutulmamalıdır ki hiçbir ülkenin çevre sorunlarına karşı bağımsızlığı yoktur.

Küresel ısınma etkilerini her geçen gün daha da sert bir şekilde göstermektedir ve buna insanlığın sebep olduğu kuşkusuz bir gerçektir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ile atılan ilk adımı takiben Kyoto Protokolü ile genişleyen ve Paris İklim Anlaşması ile günümüzde son halini alan küresel iklim politikalarında atılan bu adımlar neticesinde fosil yakıt kullanımının azaltılarak karbon salınımının düşürülmesi sonucunda küresel ısınmanın 2 derecenin altına inmesi hem bizim hem de dünyayı birlikte paylaştığımız diğer canlılar için geri dönüşü olmayan sonuçların doğmaması açısından önem teşkil etmektedir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında sera gazlarının salınımı hususunda yaşanan fikir ayrılıkları iklim değişikliği mücadelesi önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir. Bu durumun neticesinde de en büyük zararı küresel güney olarak tabir edilen az gelişmiş ülkeler görmektedir. Devletler bu noktada bilime güvenerek politik çıkarılardan arınmalıdırlar.

Çalışmada ilk olarak çevre sorunlarının nasıl bir küresel boyut kazandığına, ülkelere bu bağlamda nasıl etkileri olduğuna ve önemli bir

çevre sorunu olan küresel ısınma ile ona bağlı olarak gelişen iklim değişikliğine değinilecektir. Küresel iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir mihenk taşı olan Kyoto Protokolü artı ve eksileri ile değerlendirilecek ve bu bağlamda uluslararası sistemin önemli aktörlerinden olan devletlerin, özellikle dünyanın en büyük ekonomisine sahip olan ABD'nin bu çerçevede izlediği yol tartışılacaktır. Son olarak da Paris İklim Anlaşması'na değinilerek Kyoto Protokolü'nden temel farkları ortaya konulacak ve devletlerin iklim değişikliği ile ilgili atması gereken samimi adımlar ve bu adımları atmamaları durumunda dünyayı ne gibi sıkıntıların beklediği açıklanacaktır.

1. KÜRESEL BİR ÇEVRE SORUNU OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Çevre sorunlarının uluslararası boyut kazanmasıyla bu alanda yerelden küresele doğru çeşitli adımlar atılmaya, ülkeler arasında çeşitli düzeylerde ve çok yönlü işbirliği mekanizmaları geliştirilmeye başlanmıştır. Son yıllarda çevre sorunlarının giderek artması bu konularda ikili, bölgesel ve küresel düzeyde çözümler bulmaya yönelik girişimleri daha da artırmıştır. Aynı zamanda ozon tabakasının incilmesi, sera etkisi, çölleşme, denizlerin ve okyanusların kirlenmesi, ormanların yok olması gibi çevre sorunlarının çoğunun uluslararası nitelik taşıması, dünyanın tümünü etkilemekle kalmayıp uzayı da etkisi altına almakta ve sınırları aşan hareketlerin yarattığı sonuçlar, sorunların giderilmesi konusunda uluslararası alanda yakın bir işbirliğinin kurulması gerekliliğini tetiklemiştir (Sürmelioglu, 2012:327). Her ne kadar hem akademik bir tartışma alanı olarak hem de küresel siyasetin gündeminde yer alan bir konu olarak çevre sorunları, uluslararası alanda krizin derinleşmesi ile daha çok gündeme gelmiş olsa da açıkça söylemek gerekir ki, çevresel sorunlar doğası gereği uluslararasıdır. Çevresel sorunlar, bir ülkenin içinde vuku bulsa da bu sorunların sadece komşu ülkelere değil, tüm insanlığa etki etme olasılığı her zaman mevcuttur. Çünkü bir ülkenin sınırları dahilinde ortaya çıkan çevresel deformasyonlar, atmosfere, sınır ötesi göllere, nehirlere, ırmaklara ya da ozon tabakasına etki edecektir (Erçandırılı, 2019:99). Artan çevresel bozulmanın sebepleri arasında insan nüfusunun hızla artışı, tüketimin artarak yayılması ile enerji ve her türlü kaynakların tükenme hızının katlanarak artması başta gelmektedir. Bir yandan insan nüfusunun artması toplam küresel tüketimi artırırken, bir taraftan da artan küresel refah seviyesi sayesinde kişi başına düşen kaynak ve enerji tüketiminin yükselmesi dünyanın kaynakları üzerinde var olan baskıyı büsbütün artırmıştır (Ünal, 2014:230). Çevresel bozulma insanları ve grupları, toplumsal ve siyasal eylemlerde bulunmanın ötesinde insanın çevreyle ilişkilerini düzenleme amacıyla daha soyut, felsefi

düşünce üretmeye teşvik etmiştir. Özellikle 1970'lerden beri bu türden hem eylem hem de düşünce üretme anlamında bütün bu girişimlerin küresel düzeyde yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Greenpeace (Yeşil Barış) örgütünün 1972'de kurulduğunu ve bir takım ülkelerdeki çevreci partilerin yine bu yıllarda ortaya çıktığını ve Birleşmiş Milletler nezdinde çevre programlarının bu yıllarda yapıldığını ayrıca ilk çevre konferansının 1972'de Stockholm'de ve ikincisinin de 1992'de Rio'da gerçekleştiğini söylemek mümkündür (Arı, 2018:627). Çevre sorunları, sınır aşan sorunlar olduğu için en önemli küresel sorunlardan biridir. Başka ülkelerde ortaya çıkan birtakım çevresel gelişmeler, komşu ülkeleri de ilgilendirebilmekte; bu şekilde sorunlar uluslararası konuma yükselmektedir. 1980'lerin sonuna doğru iç içe geçen çevre, kadın, barış, nükleer karşıtlığı gibi yeni toplumsal hareketler yeşil politikaların oluşumunda rol oynamıştır. Bu yıllarda yerel, ulusal, bölgesel düzeyde birçok yeşil parti kurulmuştur. Bu partilerin dört temel konu üzerinde odaklandığını görmekteyiz: Ekolojiksel sorumluluk, toplumsal adalet, şiddetsizlik, derinleştirilmiş demokrasi (Erçandırlı, 2014:494-496). Çevreci hareketlerin siyasi örgütlenmelerinin en başarılı olduğu bölge ise Avrupa Birliği (AB) olmuştur. 1979 yılından beri yapılan seçimlerde başarısını artıran ve bütün Avrupa çapında birleşik bir siyasi hareket haline gelen ilk grup Avrupa Yeşiller Partisi'dir (Ünal, 2014:232).

Çevre sorunlarının neredeyse tamamı, gezegenin bütünlüğü dikkate alındığında az ya da çok uluslararası bir boyut taşımaktadır. Suların kirlenmesinden asit yağmurlarına, atıkların bertaraf edilmesi meselesinden ormanların yok olmasına kadar pek çok sorunu uluslararası boyutları çerçevesinde değerlendirmek mümkündür (Sümer, 2014:397). Çevre sorunları, genel olarak insanlıkla başlamakla birlikte, küresel bir sorun haline gelmesinin sanayileşmeyle başladığını söyleyebiliriz. İnsanın neden olduğu çevresel sorunlar iki farklı şekilde kendini göstermektedir. Bunlar, doğal kaynak tüketimiyle oluşan sorunlar ve çevrenin bozulması ile oluşan sorunlardır. Çevrenin bozulması veya kirlenmesi, yeryüzünün en önemli çevresel sorununu oluşturmaktadır. Kaynakların tüketilmesi de çok önemli olmakla birlikte, kirlenme ve bozulmaya oranla daha yavaş ilerlemektedir. Ayrıca, kirlenme ve bozulma, yalnızca meydana geldikleri yerle sınırlı kalmayıp, zincirleme reaksiyon sonucu çok daha geniş bir yayılma sergileyerek, kitlesel ve doğrudan etki yaratabilmektedir (Çelebi, 2007:273). Çevresel sorunların uluslararası kaygıların merkezine girmesi ise 1990'lar ile birlikte olmuştur. Bu tarihten önce 1972 yılında Stockholm'de çevrenin korunması ile ilgili olan Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın ortaya çıkmasını sağlayacak BM İnsani Çevre Konferansı toplanmıştır (Erçandırlı, 2014:496). Bu konferansın düzenlenmesi, küresel çevrecilik hareketi

açısından bir devrim niteliği taşımaktadır. Bu konferans sonucunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) oluşturulmasına karar verilmesi, uluslararası ajandada çevresel konuların artan bir şekilde yer bulmasına zemin hazırlamıştır (Ünal, 2014:231). Stockholm Konferansı'nın en belirgin özelliği hemen hemen tüm ülkelerde ulusal çevre mevzuatlarının ve buna bağlı kurumsal yapının oluşum sürecini başlatmış olmasıdır. Konferansta; yerleşim alanlarında çevre planlaması ve çevre yönetimi, doğal kaynaklar ve deniz kirliliği, uluslararası düzeyde çevreye zararlı maddelerin tanımlanması ve denetimi, çevre sorunları ile ilgili eğitim, bilgi, sosyal ve kültürel politikalar, çevre eylemlerinde ulusal örgütlerin mevcudiyeti ile ilgili konular tartışılmıştır (Bozkurt, 2018:169). Stockholm Konferansı'ndan 1992 yılında Rio Konferansı'nın düzenlendiği tarihe kadar geçen 20 senede hem yaşanan bazı önemli çevre felaketleri hem de imzalanan çok sayıda uluslararası çevre anlaşması dolayısıyla, çevre sorunları giderek küresel gündemin içine yerleşmeye başlamıştır. 1986 yılında yaşanan Çernobil nükleer santral felaketi, 1989'da Alaska'da Exxon Valdez petrol tankerinin kayalıklara çarpması sonucu oluşan sızıntı, Antarktika üzerinde keşfedilen ozon deliği gibi olaylar küresel kamuoyunun ve ülkelerin dikkatini çevre sorunlarına çekmiştir. 1992 Rio Yeryüzü Zirvesi hem devletlerde hem de küresel kamuoyunda çevre duyarlılığının giderek artmaya, önemli çözüm araçlarının üretilmeye ve uluslararası rejimlerin oluşturulmaya başlandığı bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Konferansta, sürdürülebilir kalkınma ile ekonomik ve toplumsal kalkınma ve çevre koruma arasındaki bağlantılar detaylı bir şekilde tartışılmıştır. 1992 Rio Konferansı sonrasında toplanan diğer uluslararası konferanslar Rio'nun elde ettiği başarıyı yakalamaktan uzak kalmıştır (Mazlum, 2014:465-467).

Dünyanın iklim sisteminin mekaniği basittir. Güneşten gelen enerji yeryüzünden yansıtıldığında ve uzaya geri döndüğünde veya dünya atmosferi enerjiyi serbest bıraktığında, gezegen soğumaktadır. Dünya güneş enerjisini emdiğinde ve atmosferik gazlar yeryüzünden salınan ısının uzaya yayılmasını engellediğinde de gezegen ısınmaktadır. Hem doğal hem de insan eliyle olmak üzere çeşitli faktörler dünyanın iklim sistemini etkilemektedir. Ancak kayıtlar, günümüzdeki iklimsel ısınmanın özellikle 20. yüzyılın ortalarından bu yana her zamankinden daha hızlı olduğunu ve sadece doğal nedenlerle açıklanamayacağını göstermektedir (Denchak, 2017). Dünyanın atmosferi ısındıkça daha fazla su toplar, tutar ve bırakır, hava düzenlerini değiştirir ve ıslak alanlar daha ıslak, kurak alanlar daha kurak hale gelir. 2000'li yılların en önemli çevre tartışmaları ise şüphesiz küresel ısınma olmuştur. Küresel ısınma, atmosfere salınan gazların "sera etkisi" denilen geri yansıtma etkisi yaratması sonucunda, dünya atmosferi ve okyanusların ortalama sıcaklıklarında belirlenen artışa verilen isimdir. Bu

tür bir gelişmenin önlenememesi durumunda birçok düşük rakımlı ada devletlerinin ve kıyı şehirlerinin yakın zaman içinde haritadan silinmesi gibi ciddi bir risk ortaya çıkacaktır (Sönmezoğlu, Güneş ve Keleşoğlu, 2017:161). Sera gazlarına ve sera etkisini daha iyi kavrayabilmek için kışın soğuk havalarda giydiğimiz kazağı örnek verebiliriz. Kazağın kendisi herhangi bir enerji üretmemekte ama vücudumuzdan dışarı kaçmaya çalışan ısıyı tutarak tekrar içeri vererek vücudumuzun ısı kaybetmesine, dolayısıyla soğumasına izin vermez. Sera etkisi tek başına ele alındığında insanlara ve diğer canlılara yarar sağlayan bir olgudur; endişe verici olan ise sera etkisinin herhangi bir sebeple artmaya başlamasıdır (Uzmen, 2007:49). Bir cinayeti aydınlatmaya çalışan dedektif gibi iklim bilimciler insanların ayak izlerinden hareket ederek yeryüzünün ısınmaya başlamasının nedenlerini araştırmaya başlamışlar ve kömür, doğal gaz ve petrol yaktığımız zaman ve sera gazlarını emen ormanları yok ettiğimiz müddetçe atmosfere daha fazla karbondioksit yayıldığı, bunun da gezegenimizin daha çok ısınmasına neden olduğu sonucuna varmışlardır (Kozanoğlu, 2020:2). Küresel iklim değişikliği ya da küresel ısınma, dünyanın ortalama sıcaklığındaki uzun vadeli artışı ifade etmektedir. Küresel ısınmanın, başta karbondioksit olmak üzere diğer gazların atmosfere bırakılmasından kaynaklanan gerçek bir sorun olduğu ve bu sorunun gelecekte daha da kötüye gideceği yönünde artan ve ikna edici kanıtları bulunmaktadır. Kutuplardaki buzulların büyük miktarlarda erimesi, anormal hava koşulları ve ABD'de büyük felaketlere neden olan kasırgaların yaşanması nedeniyle, küresel ısınma sorunu son on yıllarda siyasal gündemin üst sıralarına yükselmiş, fakat ne yazık ki sorunu çözümü konusunda uluslararası toplum önemli bir başarı elde edememiştir. Küresel iklim değişikliği birçok bölgede kuraklık, sel, don ve doğal ekosistemin bozulmasına yol açarak iklim örüntülerini değiştirmeye başlamıştır (Goldstein ve Pevehouse, 2015:498-499). Küresel iklim değişikliği dünya çapında ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmakla birlikte ekonomik, sosyal ve siyasi sorunları da beraberinde getiren çok yönlü bir süreci ifade etmektedir. Küresel iklim değişikliğinin; dünya ekonomisine yüksek maliyet bindirmesi, tarım ve orman ürünlerinde oluşacak ürün değişimi, su kaynaklarının azalması sonucu su savaşlarının yaşanma olasılığının artması ve enerji sorununun oluşması, turizm sektörünün olumsuz etkilenmesi ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin bu yolda gerekli önlemleri almamaları nedeniyle ortaya çıkabilecek ekonomik krizler gibi birçok etkileri sayılabilmektedir (Siverekli, 2017:298).

İklim üzerine çalışmalar yapan araştırmacıların çoğu sera gazı etkisinin temel nedeninin insan kaynaklı olduğunu ve insanların üretim ve tüketim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan karbondioksit ve benzeri gazların bu etkiye yol açtığını kabul etmektedirler. Birleşmiş Milletler bu

konuyu araştırmak için dünyanın pek çok ülkesinden yüzlerce bilim insanını bir araya getirmiştir. Bu bilim insanları “Devletlerarası İklim Değişikliği Paneli” olarak isimlendirilen grubu oluşturmaktadır. Panelde yer alan bilim insanlarına göre küresel ısınma yaklaşıyor tabiri yanlıştır; doğru olan küresel ısınmanın çok uzun süredir hayatımızın içinde olduğudur. Dünyamızda meydana gelen doğal afet sayısındaki artışlara bakacak olursak bu doğal afetlerdeki artışın temel nedeni bu ısınmadır (Kegley ve Blanton, 2015:621-622). Panel'in çalışmaları üç çalışma grubu tarafından yürütülmektedir. Birinci grup, geçmiş ve gelecekteki iklim değişiklikleri üzerindeki fiziksel ve/veya kimyasal esaslı bilimsel verileri değerlendirerek çalışmalarını derler, ikinci grup ise insan kaynaklı iklim değişikliğinin biyosfer ve sosyo-ekonomik sistemler üzerindeki etkilerini, uyum sağlama çalışmalarını değerlendirir, üçüncü grup da gelecekteki sera gazları salımlarını ve iklim değişikliğinin etkilerini hafifletme yönündeki çalışmalarla ilgilenir. Her grup, 5-6 yılda bir kapsamlı bir rapor, bir teknik özet ve karar vericiler için bir özet yayınlamak zorundadır. Bu üç rapor bir sentez raporla birleştirilir (Uzmen, 2007:91). 1990'lar boyunca Panel'de dört taraflı bir tartışma hakimdi. Bir taraftan bilim insanları; diğer taraftaysa fosil yakıt destekçileri, ortada ise bir şeyler yapmak isteyen ama pek de bir şey yapmaya yanaşmayan Avrupa hükümetleri bulunmaktaydı. Kıyıda köşede kalanlar ise çok kısıtlı bir güç ile çevre STK'ları, açlık ve kuraklıkla karşı karşıya olan Afrika ülkeleri ve dalgalar altında kalma tehdidi ile karşı karşıya olan Pasifik'te yer alan küçük ada ülkeleriydi. Mümkün olan her yerde bunlar bilim insanlarını desteklemekteydiler (Neale; 2009:207). Panel küresel ısınmanın devam etmesinin çok ciddi ve dramatik sonuçlarını şu şekilde sıralamaktadır (Kegley ve Blanton, 2015:621-623):

- Deniz seviyesi yükselecek, kutuplardaki buzulların erimesi ve kürenin ısınması sonucunda suyun hacmi artacak ve böylece deniz seviyesi yükselecektir. Bu da su taşkınlarına ve kıyı şeridinin daralmasına neden olacaktır.
- Kışlar giderek daha sıcak geçerken sıcaklıklardaki dalgalanmalar daha büyük ölçeklerde ve daha sıklıkla gözlemlenecektir. Bu gelişmelerin sonucunda yükseklerde buz erimeleri ve çığ felaketleri oluşacaktır.
- Dünya genelinde yağışlar ölümlere yol açacak düzeylerde olacak ve yine bu tür yağışlara yıkıcı fırtınalar ve kasırgalar eşlik edecektir.
- Su sıcak havada daha çabuk buharlaşacağından kuraklığın yaygın olduğu yerler giderek daha da kuraklaşacaktır.

- Sıcaklığın ve su baskınlarının artması nedeniyle sıtma ve humma gibi tropik bölge hastalıkları yaygınlaşacaktır. Atmosferdeki bu değişim böcek ve mikropların yayılmasına neden olacaktır.
- Dünya ve özellikle de az gelişmiş ülkelerde açlık ve susuzluk daha ciddi boyutlara ulaşacaktır.

Küresel ısınma sorunun varlığı büyük ölçüde bütün taraflarca kabul edilmektedir. Fakat, benimsenecek iklim değişikliği politikası doğal olarak sorunun belirlenen nedenlerine (insan kaynaklı veya doğal) ve beklenen etkilerine bağlı olarak değişmektedir. Örneğin iklim değişikliğinin kaynağı güneşin aktiviteleri gibi doğal faktörler ise, nedeni ortadan kaldırmaya yönelik değil, sorunun etkilerinin şiddetini azaltıcı politikalar benimsenecektir. İnsan kaynaklı iklim değişikliği ile ilgilenmenin iki yolu olduğunu söyleyebiliriz: (1) İklim değişikliğinin nedenlerini azaltmak, sera gazlarının emisyonunu kontrol etmek. (2) İklim değişikliğine uyum sağlamak, iklim etkilerine karşı sosyal ve çevre sistemlerini daha esnek hale getirmek için atılacak adımlara odaklanmak. Etkili bir iklim politikası için her ikisini de birleştirilmesi gerekmektedir (Demirci, 2008:112). Bilim insanları eğer sera gazı salınımı kontrolsüz bir biçimde devam ederse, dünyanın kitlesel soy tükenmeleriyle, su, enerji ve gıda kıtlığıyla, mercan kayalıklarının yok olmasıyla, yükselen deviz seviyesi, kıyı ve altyapı zararlarıyla ve olağanüstü hava koşullarının giderek artan oranıyla, insan ölümleri ve yaralanmalarıyla karşı karşıya kalınacağını tahmin etmektedirler. İklim değişikliğinin coğrafyadan coğrafyaya değişmesi beklenirken, gelişmekte olan ülkelerdeki az gelirli nüfusların en çok zarar göreceği kesim olması öngörülmektedir. İklim değişikliği, aynı zamanda sağlık güvencesi, yeterli gıda ve temiz su gibi temel ihtiyaçlara erişim konusunda mevcut eşitsizliklerin de ağırlaşmasına neden olacaktır (Eckersley, 2016:302). İklim değişikliği insan yaşamını ve sağlığını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Sağlığın temel bileşenlerini (temiz hava, güvenli içme suyu, besleyici gıda tedariki, güvenli barınma) tehdit etmekte ve küresel sağlıkta onlarca yıllık ilerlemeyi zayıflatmaktadır. 2030-2050 yılları arasında iklim değişikliğinin sadece yetersiz beslenme, sıtma, ishal ve ısı stresi nedeniyle yılda yaklaşık 250.000 ek ölüme neden olması beklenmekte ve sağlığa doğrudan zarar maliyetlerinin 2030 yılına kadar yılda 2-4 milyar dolar arasında olacağı tahmin edilmektedir. (WHO) 1980'li ve 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen araştırmalara göre dünya giderek ısınan bir gezegene dönüşmektedir. 19. Yüzyıldan itibaren dünyada ortalama sıcaklık 0,6 santigrat derece artmıştır. Uydulardan yapılan ölçümler ise bahar mevsiminin 1970'li yıllara göre bir hafta daha erken başladığını göstermektedir. Bu büyüklükte bir iklim değişikliğinin esas kaynağının ise insan aktivitelerinden kaynaklanan karbondioksit salınımı olduğunu

söylemek yanlış olmaz. Karbondioksit salınımının üçte ikisini kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtların yakılması, üçte birini ise ormansızlaşma ve tropik bölgelerdeki toprak kullanımı oluşturmaktadır (Sümer, 2014:397). Bütün çevresel sistemler bir şekilde birbiri ile bağlantılı olduğu için, küresel ısınmanın da uzantıları çok fazla alanı etkilemektedir. Isınmanın sonucu yaşanan kuraklık, kuraklığın sebep olduğu kıtlık ve peşinden gelen açlık, açlıktan kaynaklanan ölümler ve artan göçler, göçler ile birlikte gelen askeri önlemlerin artması ve savaş, savaşlardan kaynaklanan daha çok ölüm, düşmanlık ve çevresel tahribat, çevresel tahribatın doğurduğu daha büyük ekonomik sorunlar şeklide uzatılabilecek zincir, çevresel felaketin ne ölçekte sorunlara yol açabileceğini göstermektedir (Ünal, 2014:237). Bazı zamanlar daha sıcak bir gezegende yaşamının sonuçları, küresel ısınmanın gerçekleşip gerçekleşmediği ve insan faaliyetleriyle ilişkili olup olmadığı konuları kadar hareketli şekilde tartışılmaktadır. Bu durum özellikle iklim değişikliği araştırmalarının ilk dönemlerinde görülmüştür. O dönemde artan sera gazı salınımlarının etkilerinin geleceğe dönük olarak yıllar sonra da görülmeye devam edeceği düşünülmekte ve konu mevcut nesille ilgili kaygılardan ziyade gelecek nesillere karşı yükümlülüklerimiz ile ilişkilendirilecek şekilde ele alınmaktaydı. Fakat iklim değişikliğinin etkisi beklenenden daha erken ve daha dramatik şekilde ortaya çıkmış ve konunun sadece gelecek nesillerin meselesi olmayacağını göstermiştir. Kısa vadede güçlü önlemler alınacak olsa ve bu önlemlerin etkilerinin bugünün çocukları ve onların çocukları tarafından daha şiddetli şekilde hissedileceği kesin olsa da iklim değişikliği ile ilgili kaygılar geleceğe dönük olarak nitelik taşımaya devam etmektedir (Heywood, 2014:468).

1992 yılında gerçekleştirilen Rio Yeryüzü Zirvesi'nde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi imzalanmıştır. Anlaşmanın temel amacı, atmosferdeki sera gazı yoğunluğunun iklim sistemine insan kökenli müdahaleyi önleyebilecek bir düzeyde sabitlemesiydi (Eckersley, 2016:302). Sözleşme iki ek liste içermektedir (Görmez, 2020:68):

- Ek-II: Gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi ve finansman açısından yardım yapmakla yükümlü sanayileşmiş ülkeler listesi. (Almanya, ABD, AB, Avustralya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsviçre, İsveç, İtalya, İzlanda, Japonya, Lüksemburg, Kanada, Norveç, Portekiz, Yeni Zelanda, Yunanistan)
- Ek-I: Emisyon kaynaklarını sınırlandırarak, emisyon emen alanları arttırarak, 2000 yılına kadar sera gazı emisyonlarını

1990 yılı seviyesine indirmeyi hedefleyen, EK-II ülkeleri ve pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler listesi. (Türkiye², Lichtenstein, Monako, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya, Hırvatistan)

Sözleşmede bağlayıcı hiçbir hedef yada zamanlama bulunmuyordu ve bu kısmen ABD'nin ısrarının sonucuydu. Ancak 1995 yılında Berlin'de gerçekleştirilen ilk Taraflar Konferansı'nda hukuki olarak bağlayıcı bir protokol üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Protokolde sanayileşmiş ülkeler için zorunlu salınım azaltma hedefleri belirlenmiş ve tüm bunların aciliyet meselesi olarak müzakere edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu, "Berlin Yaptırımı" müzakereleri nihayetinde 1997 yılında Japonya'nın Kyoto kentinde düzenlenen üçüncü Taraflar Konferansı'nda Kyoto Protokolü'nün imzalanmasına yol açacak biçimde düzenlemiş oldu (Eckersley, 2016:302).

2. YEŞİL BİR BAŞLANGIÇ: KYOTO PROTOKOLÜ

Uluslararası politikada küresel düzeyde işbirliği gerektiren konularından bir tanesi de çevre kirliliği sorunudur. Küresel iklim değişikliği ile hava kirliliği yoğun ilgi gerektiren çevre sorunlarının başında gelmektedir. Bu ilgi ve eğilim sonuç olarak dünyada kullanılan enerji türlerini ve kullanım oranlarını etkilemektedir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin bir parçası olan Kyoto Protokolü, küresel ısınma ve enerji kaynaklı sera gazı emilimini engellemek için atılan adımların başında gelmektedir. Kyoto Protokolü sera etkisinde bulunan bütün gazların kısıtlanmasını öngören uluslararası bir belgedir (Demir,2007:244-246). Kyoto'ya giden süreçte gerçekleştirilen görüşmelerde temel olarak dört konunun varlığından söz edilmektedir. Birincisi ABD hükümetinin konumuydu, onlar bir anlaşma istemiyorlardı. İkinci konum, Avrupalı hükümetlerin konumuydu. Daha güçlü ama kendilerinden çok fazla şey istemeyecek bir anlaşma istemekteydiler. Yoksul ülkelerin birçoğunun hükümeti ise üçüncü konumu oluşturmaktaydı. Onlar, zengin ülkelerin iklim değişimine karşı harekete geçmesini istemekte ve kendilerinin bir şey yapmasını talep eden bir anlaşmayı imzalamak istememekteydiler. Ekonomik büyüme ve yoksulluktan kurtulmak onlar için öncelikliydi. Son konumda ise Tuvalu ve Maldivler gibi kısa süre sonra toprakları tamamen sular altında kalacak olan küçük ada ülkeleri bulunmaktaydı. Bir şeylerin

² Türkiye 6/cp.7 Kararı uyarınca 28 Haziran 2002'de yürürlüğe giren değişiklik ile Sözleşmenin EK-II listesinden silinmiştir.

yapılmasını çok istemekteydiler ama ellerinde hiçbir güç yoktu (Neale, 2009:217-218). **Kyoto Protokolü Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin amacını gerçekleştirmeye dönük somut ve bağlayıcı yükümlülükler getiren bir anlaşmadır.** Protokol gelişmiş ülkeler için sayısallaştırılmış salım sınırlaması ve indirim yükümlülükleri koymuştur. Buna göre, Sözleşme'nin EK-1 tarafları birinci yükümlülük dönemi olarak adlandırılan 2008-2012 arasında salınımlarını 1990 yılındaki düzeyinin %5,2 altına indirecektir. Protokol'ün **2005'te yürürlüğe girmesi ile iklim rejiminde yeni bir aşamaya geçilmiştir.** Bu aşamada, iklim politikasının başlıca iki gündemi bulunmaktadır: (1) Protokolün beklendiği ve öngörüldüğü gibi uygulanarak hedeflere ulaşılması, (2) Rejimin kalıcılaştırılması; yani 2012 sonrasına aktarılması. Bu iki hedef ilk bakışta birbirinden bağımsız görünse de aslında sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü, 2008-2012 arasındaki birinci taahhüt döneminin sonuçları iklim politikasının geleceğini de biçimlendirecektir (Mazlum, 2008:136-142). Uluslararası anlaşmalar, büyük oranda maliyetler nedeniyle küresel ısınmayı değil ama ozon tabakasının incilmesi sorununu ele alma konusunda daha başarılı olmuştur. Ozon tabakası incelidikçe daha fazla ultraviyole radyasyon yeryüzüne ulaşmaktadır. Antarktika üzerindeki ozonda meydana gelen mevsimsel delik yıldan yıla daha da büyümektedir. Ozon seviyeleri yükselmeye devam ederse yükselen radyasyon zamanla bitki örtüsünü öldürebilir, tarımsal verimi azaltabilir ve ekosistemin dengesini bozabilir. 2012 yılına uzatılan Kyoto Protokolü, karbondioksit ve bununla ilgili gaz çıktılarını azaltmaları için sanayileşmiş ülkeler açısından makul hedefler belirlemiş ama beklenen ilerleme sağlanamamıştır (Goldstein ve Pevehouse, 2015:500-503). **Kyoto Protokolü iki farklı taahhüt dönemini kapsamaktadır. Birinci taahhüt dönemi 2008-2012 dönemini kapsamakta olup, söz konusu dönemde sera gazı salınım taahhütleri belirlendiği sınırlar içerisinde gerçekleştirilmiştir. Burada esas alınan başlangıç dönemi 1990 yılı ülke salınımlarıdır.** İkinci dönem ise 2013-2020 dönemidir. Bu döneme gelindiğinde, birinci taahhüt döneminde yükümlülüğünü yerine getiren Avustralya, Kanada, Japonya ve Rusya Federasyonu ülkeleri ikinci dönemde taahhüt altına girmeyeceklerini gündeme getirmişlerdir (Erk, 2017:126). Kyoto Protokolü'nün önemi, gelişmiş devletler açısından 2012 yılına kadar sera gazı salınımlarını sınırlandırma ya da azaltma konusunda bağlayıcı hedefler belirlemiş olmasından kaynaklanmaktaydı. Bu hedeflerin yanında ülkelere hedeflerine ulaşmada yardımcı olmak üzere tasarlanmış bir karbon ticareti sistemi ortaya çıkaran 'esneklik mekanizmaları' da oluşturulmuştur. Bu, iklim değişikliğine yönelik olarak 'sınırla-pazarla' yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşım, o zamandan beri iklim değişikliğiyle başa çıkmada temel strateji haline gelmiştir. Kyoto, salınım

ticareti mekanizmasını yaratarak karbonun bir mal olduğu fikrinin gelişmesine yardımcı olmuş ve bağlayıcı hedeflerin daha kabul edilebilir olmasını sağlayacak hayati nitelikli esneklik unsurunu devreye sokmuştur. Bu ticaret sisteminin kontrol edilmesi oldukça zordur ve bu yüzden ciddi suiistimal suçlamalarının yapılmasına neden olmaktadır (Heywood, 2014:473). Salınım ticaretine göre belirli limitler altında salım gerçekleştirmeyi başaran firmalar, aradaki farkın karşılığı olan izinleri, salım hedeflerini tutturamayan başka firmalara satmaya başlamışlardır (Sümer, 2014:398). Kyoto Protokolü'nde bazı eksiklikler de bulunmaktadır. Her şeyden önce başlangıçta protokole tam katılım sağlanamamış ve katılanlardan da sınırlı sayıda ülke sera gazı azaltım yükümlülüğü altına girmiştir. Ayrıca, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum ve maliyet konusu Protokol'de yer almamıştır. Denetim altına girecek sektörler de oldukça sınırlı tutulmuş, birinci yükümlülük dönemi olarak kısa bir zaman aralığı belirlenmiş ve Protokol'ün ülke meclisleri tarafından onaylanması oldukça yavaş gerçekleşmiştir. Bütün bunlara rağmen Kyoto Protokolü'nün yetersiz olmakla birlikte bir başlangıç olması açısından önemli olduğu ve getirdiği yeni açılımların dünya ekonomisi ve uluslararası ilişkilerde derin etkiler yarattığını söyleyebiliriz (Ediger, 2008:140-141). **Kyoto Protokolü tam bir uzlaşma olmaksızın yürürlüğe girmek zorunda kalmıştır. Uluslararası hukukun bir parçası olması için protokolün endüstriyel ülkelere ait toplam salınımların en az %55'ine sahip bulunan gelişmiş ülkelerce imzalanması gerekmektedir. 1990 yılındaki salınımların %17'sine kaynaklık eden Rusya'nın başta Kyoto Protokolü'ne karşı çıkmasına rağmen 2004 yılında imzalaması ile birlikte %55'lik sınır da geçilmiş oldu** (Giddens, 2013:268). Rus hükümetinin anlaşmayı imzalamasının bir takım nedenleri vardı. Bunlardan en önemlisi karbon ticaretiydi. Karbon ticareti beklenen salınımı gerçekleştiremeyen bir ülkenin, fazla salınımına neden olan ülkenin salınımını üstlenmesiydi. Rusya, 1990 seviyesinin çok altında üretim yapmaktaydı ve Rus şirketleri para kazanmaya başlamışlardı. Diğer neden ise küresel politikaların değişmiş olmasıydı. 2004 yılında Putin, 2001'de meydan okuyamadığı Bush'a artık meydan okuyabiliyordu. Sonuçta yine de Kyoto uygulanmaya başladığında ABD hükümeti ve petrol şirketlerinin uğrunda mücadele ettiği anlaşma hükümleri güçsüzdü ve yürürlüğe konamazdı; üstelik piyasaya dair boşluklar da vardı (Neale, 2009:221).

Küresel çevre sorunları ile mücadelede uluslararası çevre antlaşmalarının birer araç olarak kullanılmasıyla beraber bu antlaşmaların nasıl uygulanacağı, devletlerin bu antlaşmalara nasıl uyum sağlayacağı ve devletlerin uyumsuzluğu sorunu ile nasıl baş edileceği gibi meseleler önem kazanmaya başlamıştır. Uyumsuzluk hem antlaşmaların etkinliğini sınırlandırdığı hem uluslararası hukuki süreçleri zayıflattığı hem de

uluslararası istikrarsızlığı ve çatışma riskini artırdığı için önemli bir sorundur. Taraf bir devletin herhangi bir antlaşmaya uyumu; o devletin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapısının bir fonksiyonu olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda çevresel duyarlılığı fazla, hukuk kurallarına bağlılığı ve uyum kültürü gelişmiş, kişi başına gelir seviyesi yüksek, demokratik bir yönetim yapısına ve güçlü bir idari kapasiteye sahip devletlerin uyum düzeylerinin yüksek olacağı beklenebilir (Kaya, 2012:53-103). 1997 tarihli Kyoto Protokolü'nün tarafları 2010 itibariyle, sera gazlarının üretimini 1990 salınım seviyelerine kıyasla %5,2'ye indirmeyi taahhüt etmişlerdir. Kyoto Protokolü, 1992 tarihli BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında süregelen müzakere sürecinin bir sonucudur. Fosil yakıtların kullanımına getirilen bu sınırlamaların bağlayıcılığını kabul etmeyen az sayıda ülkeden biri ABD'dir (Viotti-Kauppi, 2014:270). Giddens'a göre iklim değişikliğine karşı şüphe ile yaklaşan ve önemli ölçüde endüstri lobilerinin etkisi altında kalan George W. Bush'un kanaati şöyleydi "ABD küresel ısınmayla mücadele için daha fazla girişimde bulunacak olursa, bu girişimler diğer ülkelerle birlikte imzalanmış Kyoto Protokolü bağlamında gerçekleşmiş olsa bile, ülke uluslararası platformda rekabet etme gücünü kaybedecektir." Dünyanın egemen ekonomisi olan ABD salınımlarını düşürmeyi kabul ederse iklim değişikliği ile mücadele için atılacak adımların genel maliyeti tüm dünya ekonomisini de bir şekilde etkileyecektir. ABD ve Avustralya dışında, tüm diğer sanayileşmiş ülkeler ve geriye kalan ülkelerin ekseriyeti Kyoto Protokolü'ne imza atmıştır (Giddens, 2013:269). 21. yüzyıl başına gelindiğinde ABD ile diğer devletler arasındaki yaklaşım farkı iyice keskinleşmiştir. Bush idaresi Kyoto Protokolü müzakerelerinden çekilmekle kalmayıp, biyolojik çeşitlilik konusundaki Rio Paketi'nı da onaylamamıştır. Biyolojik Savaş Konvansiyonu'nda yapılacak değişikliğe ve uluslararası bir ceza mahkemesi kurulmasına karşı çıkmıştır. ABD'nin bu tek taraflılık modeli sadece Bush idaresini temsil eden geçici bir sorun olarak görülmemelidir, daha çok, ABD ile Batı dünyasının geri kalan kısmı arasındaki temel ayrılığı temsil etmektedir. Sorun, gelecekteki iklim değişikliğinin küresel bir mesele olması ve devletlerin sınırlarının ötesine taşan neden ve etkilerinin bulunmasıdır. Bu nedenle, çok taraflı, çoklu devlet yaklaşımı benimsenmedikçe, iklim değişikliği müzakereleri ve bununla bağlantılı dünya ticareti görüşmeleri temelde kusurlu olacaktır. ABD ekonomik büyüklüğünden dolayı her iki süreç için de büyük öneme sahip bulunmaktadır (Maslin, 2011:170-171). George W. Bush'un 2001 Ocak ayında ABD başkanı olmasıyla birlikte iklim değişikliği politikası tartışmalarının kalbinde ekonomin yer alacağı apaçık ortada görünmekteydi. Bush'un ABD'yi Kyoto Protokolü'nden geri çekme nedeni, iklim

değişikliği biliminin belirsiz ve eksik olmasından ziyade ABD ekonomisine ve refah seviyesine zarar vereceğini düşündüğü içindi. İklim değişikliği ve ekonomi ile ilgili iki noktaya dikkat çekmekte yarar vardır. İlk olarak, iklim değişikliği ile ilgili politik kararlarda ekonominin hatırı sayılır derecede bir öneme sahiptir. İkinci olarak da ekonomik analizlerin, bu alınan politik kararlarda kullanılmak üzere farklı bulgular çıkardığını göstermektedir. **11 Haziran 2001'de Başkan George W. Bush, Kyoto Protokolü'ndeki emisyon hedeflerinin keyfi olduğunu ve bilime dayanmadığını belirterek "Hiç kimse hangi seviyede ısınmanın tehlikeli olduğunu ve dolayısıyla da hangi seviyenin önlenmesi gerektiğini kesin olarak söyleyemez."** şeklinde söylemde bulunmuştur (Hulme, 2016:130-209).

Sera gazı salınımlarında önemli rol oynayan Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkeler gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer aldığından dolayı Kyoto Protokolü'nün getirdiği yükümlülüklerle ilişkilendirilmemişlerdir. Oysa ilgili istatistiki bilgiler incelendiğinde Çin sera gazı salınımlarının ABD'nin çok üstünde olduğu görülmektedir (Erk, 2017:126). Ekonomisiyle birlikte sera gazı yayımı da hızla büyüyerek en büyük sera gazı yayımcılarından bir olan Çin büyümeye yeni başladığını ve atmosferdeki sera gazı birikiminde başta ABD olmak üzere, gelişmiş ülkelerin tarihsel sorumluluğu bulunduğunu, bu nedenle de önce onların adım atması gerektiğini ileri sürerek Protokolü imzalamamıştır. (Saygın ve Çetin, 2018:31-32) ABD'nin de özellikle itiraz ettiği konu, Çin'in anlaşmanın kısıtlamalarına uyma zorunluluğu bulunmayan bir gelişmekte olan ülke olarak sınıflandırılmasıdır. Buna göre Çin'in doğayı kirletmesine izin verilirken, küresel ısınmanın azaltılması konusundaki yüksek ekonomik maliyetler ABD tarafından karşılanacaktır. Bu maliyetler uzun vadede milyarlarca doları bulabilir (Goldstein ve Pevehouse, 2015:536). Kyoto Protokolü'nün gerek düzenlediği sorunun niteliği gerekse çözümü için öngördüğü prosedürün doğası gereği daha güçlü bir uyum mekanizmasına ihtiyacı olduğu açıktır. Kyoto Protokolü, ekonomik faaliyetlerde önemli bir dönüşümü gerektirdiği için uyum maliyeti yüksek bir düzenlemedir. Bu nedenle taraf devletlerin uyumunu kolaylaştıracak ve bu maliyetin yükünü hafifletecek mekanizmalar iklim rejiminin başarısı açısından büyük önem taşımaktadır (Kaya, 2012:93). ABD ve Çin arasındaki ihtilafın çözümlenemeyişi ve Protokol'e olan soğuk yaklaşımları, başlangıçta Protokolü destekleyen bazı gelişmiş ülkelerin de ilk taahhüt döneminin sonuna yaklaşırken geri adım atmalarına sebep olmuştur. Bu durum, Kyoto Protokolü'nün etkinliğini daha da yitirmesine zemin hazırlamış, iklim rejiminde yeni bir anlayış arayışına sebep olmuştur (Saygın ve Çetin, 2018:31-32). Kyoto Protokolü karbon emisyonunu sınırlamıştır fakat imza konusunda zengin ülkelerde zorluk yaşanırken Çin, Hindistan ve diğer yeni

sanayileşen ülkelerde sorun yaşanmamıştır. Kyoto Protokolü 2012 yılının sonunda geçerliliğini yitirmiştir. Onun yerine yapılacak anlaşma 2007'de Bali'deki bir toplantıda belirlenecekti, fakat bu toplantı da AB ile ABD arasındaki anlaşmazlıklara takılıp kaldı. Avrupalılar sayısal hedefler isterken, Amerika bunu istemiyordu (Roskin ve Berry, 2014:461). AB ülkeleri önümüzdeki otuz yıllık dönemde karbon salınımında yüzde 25-40 arası kısıtlama görürken hem olayın dışında kalmak isteyen hem de fazla ödün vermeye yanaşmayan ABD'nin ısrarlı tutumları, Bali Zirvesi'nin bir gün uzaması pahasına, yarı uzlaşma ile sonuçlanmıştır. Buna göre ilgili kurullar, rakam belirtmeyen bir sözleşmeyi 2009 yılına kadar olgunlaştıracaklardı. Bali Zirvesi'nin en önemli sonucu, ABD'nin bir yandan uluslararası toplumdan dışlanmama gayreti içinde olduğu, diğer yandan da bildiğini okuma konusundan elinden geleni yapmayı sürdüreceğini göstermesi oldu (Ünver, 2008:99). Bali Zirvesi sonunda alınan kararlardan en çok bilineni Bali Eylem Planı olmuştur. Kyoto sonrasında geçerli olacak sözleşme için yapılacakların yer aldığı planda, söz konusu işleri yürütmek için özel bir kurul oluşturulmuştur. Bali Eylem Planı dışındaki diğer kararlar, gelişmekte olan ülkelerde ormansızlaşma, teknoloji geliştirme ve transfer etme, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin Dördüncü Değerlendirme Raporu sonuçlarının dikkate alınması, mali düzeneklerin yeniden gözden geçirilmesi, küresel çevre fonu sorumluluğunun artırılması gibi konulara ilişkindi. Bali Zirvesi'ni Kyoto Protokolü'nün ikinci dönemi için yeni bir yol haritasının çıkarılması bağlamında önemli bir kazanım olarak görmek mümkündür (Duru, 2008:207). Bali'de zar zor oluşturulan yol haritası Aralık 2009'da BM aracılığıyla Kopenhag'da yapılan müzakereler için gereken çerçeveyi teşkil etmiştir. Ancak Kopenhag'daki toplantılara katılanlar karbon indirimi konusunda herhangi bir bağlayıcı anlaşmaya varamadıkları gibi tüm sürece kaotik bir hava hâkim olmuştur. Anlaşmazlıkların ana nedeni ise devletler, özellikle gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki çatışma durumudur. Ancak bu çatışmalar ev sahibi Danimarka'nın yaptığı stratejik hatalarla daha da derinleşmiştir. Danimarka'nın sadece gelişmiş ülkelerin çıkarlarını savunduğu tahmin edilmekte ve bu tartışmalar mevcut ayrışmaları da iyice derinleştirmiştir. Danimarka başbakanının niyeti toplantıya en azından görece daha büyük ekonomilere sahip gelişmekte olan ülke liderlerini getirmektir (Giddens, 2013:274-276). Müzakereler sırasında BM süreci çerçevesinde tam bir fikir birliği sağlanamadığından, Kopenhag Mutabakatı yeni şekil ile ilgili siyasi bir uzlaşma şeklinde doğmuştur. Yeni iklim rejiminin ilkelerini ve temel unsurlarını ortaya koymakla birlikte, yasal bir bağlayıcılığı söz konusu değildir. Kopenhag Mutabakatı ile taraflar, iklim değişikliği sorununun günümüzün en büyük problemlerinden

biri olduğunun bir kez daha altını çizerek, iklim değişikliği ile ortak ancak farklı sorumluluklar ilkesi ölçüsünde ivedi şekilde mücadele için siyasi kararlılıklarını vurgulamışlardır (Saygın ve Çetin, 2018:35). Obama'nın Kopenhag'a gelmesinden sonra 26 liderden oluşan bir grup gözden geçirilmiş bir taslak metin hazırlamıştır. Obama ayrıca oyalama taktiğine başvurduğunu düşündüğü Çin, Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti liderleri ile bir araya gelerek Kopenhag Anlaşması olarak bilinen anlaşmayı imzalamıştır. Avrupa Birliği ise kendisini iklim değişikliği politikalarında öncü olarak görmekteydi fakat, anlaşmayı imza eden beş devlet arasındaki tartışmalarda tek bir AB üyesi ülke bile bulunmuyordur (Giddens, 2013:276). Protokole taraf diğer ülkelerin baskıları sonuç vermiş ve ABD başkanı Obama “kürenin çevresel sorunlarını çözmek için harekete geçeceklerini” bildirmiştir. Obama'nın başkan olması durumunda ilk yapacağı işlerden birisi olacağını duyurduğu “piyasa ile uyumlu çevrecilik” politikası olup bu politikanın hedefindeki asıl amaç ABD'nin sera gazı salınımının azaltılmasıdır (Kegley ve Blanton, 2015:647-648). ABD'de Barrack Obama'nın 2008 yılında başkan seçilmesi ve Demokratların Kongrenin her iki kanadında da çoğunluğu sağlamaları ABD politikasında temel nitelikli bir değişikliğe işaret eder gözükmiştir. Bu durum, ayrıca ABD'de 2012'de sona erecek olan Kyoto Protokolü'nün devamı olarak imzalanacak olan belgenin formüle edilmesine katılma istekliliği yaratmıştır (Heywood, 2014:475). 26 Kasım-7 Aralık 2012 tarihlerinde gerçekleştirilen Doha Konferansı'nda tüm ülkeleri kapsayacak küresel iklim değişikliği anlaşmasına ilişkin çalışmaların 2015 yılına kadar tamamlanması için daha fazla çaba gösterilmesi doğrultusunda tüm taraflara çağrıda bulunulmuştur. Taraflar son üç yılın kararlarını pekiştirerek, 2015 yılı itibarıyla kabul edilmesi planlanan 2020 yılında yürürlüğe girecek olan yeni evrensel anlaşmanın takvimini oluşturmuşlardır. Doha kararları ile iklim rejimine ilişkin yeni döneme yumuşak bir şekilde geçilmesine imkân veren bir geçiş yolu oluşturulmuştur. Bu nedenle, 18. Taraflar Konferansı “Doha Geçidi” olarak anılan çıktılarıyla uluslararası iklim politikasının 2012 sonrasına uzanan yolunda atılan en önemli adımlardan biri olarak kabul edilmektedir. Doha Konferansı'nın belki de en önemli sonucu 2012 yılında sona eren Kyoto Protokolü'nün devamına resmen karar verilmesidir. Böylece Protokol'ün ikinci taahhüt dönemi de 31 Aralık 2020 yılında sona erecek şekilde başlamış oldu (Saygın ve Çetin, 2018:63-64).

Protokolü destekleyenler, aynı zamanda emisyon kotalarının adaletli bir şekilde paylaştırılması konusunda protokolün avantajlarına dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla bağlayıcı taahhütler, emisyonlar konusunda büyük sorumluluğa sahip olan ve genellikle de büyük ödemeler yapabilen ülkeler içindir. Bu da “kirleten öder” ilkesiyle tutarlıdır; bu da çevresel

hasara yol açanın çevreyi kirlettiği için ödeme yapmasının gerekli olduğu şeklinde çevre hukukunda yer alan bir kavramdır (Hulme, 2016:304). Kyoto Protokolü'nün önemli sınırlamaları bulunmaktaydı. Birincisi, Kyoto'da belirlenen hedefler Protokol'ün 'insanların yaptığı şeylerin iklim sistemine zarar vermesini' engelleme bakımından yetersiz olmasıydı. İkincisi, ABD'nin anlaşmayı onaylamaması Kyoto'ya ölümcül bir darbe vurmuş ve iklim değişikliğiyle mücadeleyi on yıl geriye götürmüştür. Son olarak da bağlayıcı hedefleri sadece gelişmiş ülkeler açısından belirleme kararı, Kyoto sürecini baştan itibaren ciddi şekilde kısıtlamıştır (Heywood, 2014:474).

Özetleyecek olursak, Kyoto Protokolü'ne taraf olan ülkeler, sera gazı salınımını 1990 yılı seviyesinin %5 altına çekebilecek, fosil yakıtlar yerine alternatif enerji kaynaklarına yönelecekler ve az enerji tüketen, enerji tasarrufunu mümkün kılan sistemlere geçeceklerdir. Protokol, Doha'daki toplantıda yapılan bir değişiklikle 2013-2020 yıllarını kapsayan yeni bir taahhüt dönemine girmiştir ve 2020 yılında sera gazı salınımlarının %18 azaltılması hedefi benimsenmiştir. Fakat Protokol'ün temelli bir zaafı vardır: Geride kalan dönemde, Protokol'e uyulmadığı durumda cezalandırılmanın nasıl olacağı, zorlayıcı yaptırımların ne olacağı hiçbir zaman netleştirilmemiştir. Ve şuanda da anlaşma bir zorlayıcılık içermemektedir (Başkaya, 2020:44-45). Son olarak Kyoto için dikkat edilmesi gerek bir iki noktaya değinmekte fayda var. Birincisi böyle bir anlaşmanın olması yeşil gelecek için önem arz etmektedir. Kyoto ile devletler artık yeni bir şeyler yapmak zorundalar. Eğer baskı devam ettirilebilirse gelecekte anlaşmalarda, salınımlarda çok daha fazla kesinti sağlanabilir. Kyoto olmasaydı hiçbir şey olmazdı. İkincisi salınımlardaki %5 kesinti ilk bakışta görüldüğü kadar az değildir çünkü bu %5, ülkelerin 1990 salınım düzeyinden olacak. Üçüncüsü, daha zengin birçok ülkenin hükümeti şimdi salınımlarını düşürmek için bir şeyler yapmaktalar, fakat gelişmiş ülkelerin çoğu, anlaşma hedeflerine ulaşabilmiş değil. **Karbon salınımlarını azaltmanın küresel bir anlaşma olmadan sağlanması mümkün görünmemektedir. O yüzden Kyoto bir başlangıç niteliği göstermektedir** (Neale, 2009:221). Kyoto Protokolü'ne göre emisyonların 1990 seviyesine çekilmesi başariyama da iklim değişikliği konusunda Protokol'ün bir son değil, aslında bir başlangıç olduğu söylenebilir. Bu tarihten sonra iklim değişikliği konusundaki uluslararası çabalar da yoğunlaşmıştır (Sümer, 2014:398). **2011 yılında gerçekleştirilen 17. Taraflar Konferansında oluşturulan "Durban Platformu" ile 2020 yılı sonrası için tüm tarafların katılacağı küresel bir anlaşmanın 12 Aralık 2015'de Paris'te sonuçlandırılabilceğinin kararı verilmiştir** (Erçandırılı, 2019:109).

3. YENİ BİR UMUT: PARİS İKLİM ANLAŞMASI

Taraflar konferansının sonuncusu yani COP-21 Paris'te gerçekleştirilmiştir. Paris Zirvesi'nde, Kyoto Protokolü'nün bitişi olarak belirlenen 2020 yılından sonraki süreci kapsayacak bir anlaşmanın yapılması öngörülmektedir. 12 Aralık 2015 tarihinde, mevcut BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin oy birliği ile Paris Anlaşması kabul edilmiştir (Bozoğlu, 2019:69). Paris İklim Anlaşması ile birlikte uluslararası iklim rejiminde yeni bir dönem başlamıştır. Anlaşmanın bütün ülkeler tarafından oybirliği ile kabul edilmesi ve bir yıldan kısa bir süre içinde yürürlüğe girmesi rejimin Kyoto Protokolü dönemine göre çok daha kapsayıcı ve genel kabul görmüş bir niteliğe kavuştuğunu göstermektedir. Anlaşmanın bu kadar hızlı yürürlüğe girmesinde, Başkan Obama'nın görev süresi bitmeden ABD'nin taraf olmasını ve anlaşmanın yürürlüğe girmesini hızlandırmak istemesi önemli rol oynamıştır (Şahin, 2017:95-96). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, günümüzden 2100'e kadar küresel sıcaklığın 4,5 derece daha yükselebileceği tahmininde bulunmaktadır. Devlet başkanları 2015'te Paris Antlaşması'nı imzaladıkları ki, ona göre atmosferin ısısının 2 dereceyle sınırlandırılması, mümkünse 1,5 derecenin altına çekilmesi hedeflenmektedir. Tabii bunun için de üretimden tüketime yaşam tarzında köklü bir değişiklik gerekmektedir. Aksi durumda dramatik ve tehlikeli sonuçlar kaçınılmaz görünmektedir. Eğer, Paris Konferansı'nın birincil amacı olan, küresel ısınma 2 derecenin altında tutulmazsa, sıcaklık dalgalılarının özellikle de nem oranının yüksek olduğu bölgelerde rekor düzeylerde, çok kurak bölgelerde daha az yükseleceği, daha sık ve daha uzun tezahür edeceği öngörülmektedir (Başkaya, 2020:49-51). Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için emisyonların azaltımı hususunda anlaşmanın önemli yapı taşlarından biri olan ülkelerin taahhüt ettikleri "Niyet Edilen Ulusal Katkı" (INDC) paylarını gerçekleştirmesi gerekmektedir. (MFA) Söz konusu hedefin hayata geçirilmesi için maddi kaynakların oluşturularak doğru şekilde yönetilmesi, gerekli ülkelere ve alanlara aktarılması öngörülmektedir. Bu sayede iklim değişikliğine karşı kırılgan olan ülkeler daha sağlıklı ve güçlü adımlar atabileceklerdir. Anlaşmada, gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarının düşürülmesi konusunda öncülük edeceğine dikkat çekilmiştir. Diğer yandan, anlaşmada gelişmekte olan ülkeler de sera gazı miktarlarında azaltıma gitmeleri hususunda teşvik edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere sera gazı salımlarının azaltılmasında ve iklim değişikliğinin sonuçlarına uyum konusunda maddi destek sağlayacağı anlaşmada yer almıştır (Bozoğlu, 2019:75-76). Paris Anlaşması'yla fosil yakıt kullanımı azaltılarak yenilenebilir enerjiye yönelmesi benimsenmiştir. 197 ülke anlaşmayı imzalarken, şu ana kadar onaylamayan, aralarında Türkiye'nin de

bulunduğu 8 ülke kalmıştır. Anlaşmaya göre her ülke bir eylem planı belirleyecek ve küresel ısınmanın kesilmesi için yapabileceği katkıları düzenli rapor edecektir. Ülkeleri belli tarihlerde belli hedeflere yönlendirecek bir mekanizma bulunmamakla birlikte her hedef bir öncekinin ötesine geçmek zorundadır (Kozanoğlu,2020:14). Türkiye ve dört büyük petrol ihraç eden ülke, 2015 Paris İklim Anlaşması'nı henüz onaylamamış sekiz ülke arasında yer almaktadır. Kırgızistan ve Lübnan Şubat 2020'de onaylamıştır, yani 197 ülkenin 189'u tarafından anlaşma onaylanmıştır. ABD, 2019 yılında anlaşmadan çekilme prosedürüne başlamış ve Kasım 2020'de tamamen ayrılması beklenmektedir. İran, Irak, Angola, Eritre ve Libya (Hepsi Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü-OPEC üyesi) ve Yemen ve Güney Sudan gibi çatışmaların parçaladığı devletler anlaşmayı onaylamamıştır. Türkiye, Rusya'nın Ekim 2019'da onaylamasının ardından resmi olarak anlaşmayı onaylamayan tek G20 üyesi ülke olmuştur. Avrupa Komisyonu emisyon veri tabanlarına göre, anlaşmayı onaylamayan sekiz ülke küresel sera gazı emisyonlarının yaklaşık %4'ünü oluşturmaktadır (Apparicio ve Sauer, 2020). Bu anlaşma, gelişmiş kapitalist bloğu ile gelişmekte olan ülkelere ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi gereğince mevcut kapasitelere göre bir azaltım yapmasını öngörmektedir. Bu bağlamda Kyoto Protokolü'nde sera gazı azaltım yükümlülüğünü sadece gelişmiş ülkelere verirken, 2015 Paris İklim Anlaşması BM çatısı altında 197 ülkenin tamamına farklı ölçü ve düzeylerde sorumluluklar yüklemiştir. Paris İklim Anlaşması, birçok bilim insanı tarafından tarihi ve çığır açıcı bir anlaşma olarak tanımlanmaktadır. Paris İklim Anlaşması, dünya ekonomik sisteminin bugün olduğu şekliyle devam etmeyeceğinin/etmemesi gerektiğinin göstergesi niteliğinde olan bir anlaşma olarak yorumlanmaktadır (Erçandırlı, 2019:109). Paris İklim Anlaşması'nın sekiz özelliği ile dikkat çektiğini söyleyebiliriz (Bodansky, 2017:290):

- Siyasi bir anlaşma olan Kopenhag Anlaşması'nın aksine yasal olarak bağlayıcı bir belgedir.
- Küreseldir. Sadece Kyoto Protokolü'nün azaltım hedefleri gibi gelişmiş ülkeler için değil, aynı zamanda küresel emisyonların artan payını oluşturan gelişmekte olan ülkeler için de uygulanır.
- Tüm ülkeler için aynı temel yükümlülükleri belirtmektedir. Bunu yaparken bir ülkenin koşullarındaki ve kapasitelerindeki değişiklikleri dikkate alan ve rejimin farklı unsurları için farklı işleyen daha kalibre edilmiş bir yaklaşım lehine Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü'nde farklılaşmaya yönelik statik, ek tabanlı yaklaşımı terk etmektedir.

- Kopenhag Anlaşması'nın aksine, sadece 2020 yılına kadar olan dönemi ele alan tek seferlik taahhütleri içeren uzun vadeli dayanıklı bir altyapı kurmaktadır.
- Beş yılda bir tarafların kolektif ilerlemelerini değerlendirmek ve gelecek beş yıllık dönem için emisyon azaltma planlarını ortaya koymak için masaya geri dönecekleri yinelemeli bir süreci kurumsallaştırmaktadır.
- Zaman içinde giderek daha güçlü bir eylem beklentisi belirlemektedir.
- Gelişmiş bir şeffaflık ve hesap verebilirlik çerçevesi oluşturmaktadır.
- Evrensel veya neredeyse evrensel kabulü yönetiyor gibi görünmektedir.

Nadiren tek bir konuda neredeyse tüm devletler arasında fikir birliği vardır. Ancak Paris İklim Anlaşmasıyla, dünyanın dört bir yanından liderler, iklim değişikliğinin insan davranışları tarafından yönlendirildiğini, bunun çevre ve tüm insanlık için bir tehdit olduğunu toplu olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca, tüm ülkeler için emisyon azaltma taahhütleri vermek ve bu eylemleri zaman içinde güçlendirmek için açık bir çerçeve oluşturmuştur. **Yalnızca gelişmiş ülkeler için yasal olarak bağlayıcı emisyon azaltma hedefleri kuran Kyoto Protokolü'nden farklı olarak Paris Anlaşması, zengin, yoksul, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin kendi paylarını almasını ve sera gazı emisyonlarını azaltmasını gerektirmektedir.** Bu amaçla Paris Anlaşması'nda daha fazla esneklik sağlanmıştır. Bununla birlikte Paris İklim Anlaşması'nın gerektirdiği şey, dünyayı anlaşmanın daha geniş hedeflerine yaklaştırmak için zaman içinde bireysel ve kolektif ülke hedeflerinin izlenmesi, raporlanması ve yeniden değerlendirilmesidir (Denchak,2018). Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra Donald Trump'ın iktidara gelmesi iklim değişikliği politikaları hususunda durumu daha karmaşık hale getirmiştir. Göreve geldikten sonra Obama döneminde yayınlanan bütün iklim ve temiz enerji planlarını yürürlükten kaldıran Trump yönetimi fosil yakıtı dayalı ekonomik sistemin çıkarları uğruna ülkenin iklim koruma sorumluluğunu ve emisyon azaltım hedeflerine ulaşma ihtimalini son derece zorlaştırmıştır. Son olarak 2017 yılının haziran ayında Trump yönetiminin Paris İklim Anlaşması'ndan çekilme kararını açıklaması da aslen ABD'nin istek ve ihtiyaçlarına uyumlu olarak hazırlanan anlaşmaya vurulan büyük bir darbe olmuştur. Bununla birlikte ABD, uluslararası iklim mücadelesini Kyoto'dan sonra ikinci defa yarı yolda bırakmıştır (Şahin, 2017:98-99). Haziran 2017'de başkan Trump ABD'yi anlaşmadan çıkarma niyetini açıklamıştır ve bunun ABD'nin diğer ülkelerin münhasır yararına dezavantajları olduğunu ileri sürmüştür. Ancak

BM, anlaşmaya giren hiçbir ülkenin en az üç yıl boyunca çıkamayacağını ve anlaşmanın 6 Kasım 2016'ya kadar yürürlüğe girmediğini öngördüğü için başkan Trump da vaat edilen eylemi gerçekleştirmek için beklemek zorunda kalmıştır. Başkan Trump, ABD'nin Obama döneminde vaat ettiği 2025 yılına kadar sera emisyonlarının 2005 seviyesinin %26'sına düşürülmesinin Amerikalı işçiler, işletmeler ve vergi mükelleflerine haksız ekonomik yük getirdiğine inanmaktaydı. Yale Üniversitesi'nin bir anketine³ göre Amerikalı seçmenlerin %69'u Trump'ın ABD'yi Paris İklim Anlaşması'ndan çıkarma kararını onaylamamaktadır. Meclis Başkanı Nancy Pelosi bu hareketi "*çocuklarımızın geleceğini satan feci bir karar*" olarak nitelendirmiştir. ABD 4 Kasım 2020'de anlaşmadan resmi olarak çıktıktan sonra (Anlaşma kurallarında bir yıllık bir çıkış bekleme süresi öngörülmüyor) Amerikalı liderlerin gelecekteki iklim müzakerelerine katılmasına izin verilecektir ama sadece gözlemci olarak. ABD'nin seçilecek yeni başkanın BM'e talep gönderdikten sonra anlaşmaya yeniden girmesi 30 gün sürecektir (Woodward, 2019). ABD'nin Paris Anlaşması'na katılımı 2020 başkanlık seçimlerinin sonucu ile belirlenecek olsa da anlaşmanın destekçileri ABD'nin işbirliği olmadan bir gelecek için planlama yapmaları gerektiğini düşünmektedirler. Diplomatlar, iklim bilimini bir aldatmaca olarak gören Başkan Trump'ın kömür, petrol ve doğal gaz gibi dünyayı ısıtan fosil yakıtlardan uzaklaşmak için küresel çabalara karşı aktif olarak çalışmaya başlayacağından endişe duymaktadırlar. Küresel ısınmanın daha kötü etkilerini ortadan kaldırmak için gereken ekonomik değişime yönelik baskıyı sürdürmek ABD gibi güçlü bir ekonomik güç olmadan çok daha zor olacaktır. BM kararları uyarınca Çin ve Hindistan gelişmekte olan ülkeler olarak kabul edilmektedir ve emisyonları azaltmak zorunda değildirler. Bunu büyük ölçüde Paris Anlaşması'nın bir parçası olarak yapmayı kabul etmişlerdir. ABD anlaşma dışındayken, diğer sanayileşmiş ülkeler bu yeni güçlere baskı yapmak zorunda kalacaklardır (Friedman, 2019).

Dünyadaki ülkelerin neredeyse tamamı sera gazı emisyonlarını azaltma sözü vermiş olsa da kısa vadede planladıkları azaltmalar önümüzdeki on yıl içinde neredeyse yeterli görünmemektedir. Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'ne katılan bilim adamlarının hazırladığı rapora göre Paris İklim Anlaşması kapsamındaki vaatlerin yaklaşık üçte ikisi kritik iklim hedeflerini karşılamak için tamamen yetersizdir. Küresel

³ Detaylı bilgi için bkz., <https://climatecommunication.yale.edu/publications/5-1-voters-say-u-s-participate-paris-climate-agreement/>

ısınmayı sanayi öncesi zamanlara kıyasla 1,5 derecenin altında tutmak için Panel, küresel sera gazı emisyonlarının 2030 yılına kadar yaklaşık yarıya düşmesi ve daha sonra yüzyılın ortalarına kadar net sifıra ulaşması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Ülkeler ne kadar uzun süre anlaşmada durursa, gerekli emisyon kesintileri de o kadar inecektir. Raporun ortak yazarı ve Panel'in eski başkanı Robert Watson'a göre Paris hedeflerine ulaşmak için zaman tükenmektedir. Ona göre mevcut vaatler tam olarak uygulanırsa bile insanlığı 3 ila 4 derece daha sıcak, gıda ve su güvenliği sıkıntısı olan, insan sağlığı, insanların yerinden edilmesi ve biyolojik çeşitlilik kaybı üzerine yıkıcı etkileri olacak bir dünya beklemektedir (Gustin, 2019).

Geleneksel fosil yakıtların ve uranyumun elde edilmesi zorlaştıkça dünya pazarlarındaki fiyatları da artmaya devam etmektedir. Maliyetler, gezegenin iklimi ve ekosistemlerin istikrarı üzerinde ciddi olumsuz etki yaratan karbondioksit emisyonlarının neden olduğu artan riskli dışsal faktörlerle birleşmektedir. Eski fosil yakıt enerjilerinin artan maliyetleri ile yenilenebilir enerjilerin azalan maliyetleri arasında giderek açılan fark küresel ekonominin büyük bir değişimden geçmesi ve 21. yüzyıl için yeni bir ekonomik paradigmanın ortaya çıkması için zemin hazırlamaktadır (Rıfkın, 2019:60-61). Paris İklim Anlaşması için benzeri görülmemiş destek ve anlaşmanın yürürlüğe girme hızı, dünyanın iklim değişikliğinin zamanımızın en büyük ve en acil sorunu olduğunu kabul ettiğinin güçlü bir işaretidir. Paris İklim Anlaşması'nın kalbinde, toplam küresel ısınmanın 2 derecenin altına düşürülmesi yer almaktadır. Bunun için ülkeler fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçmelidirler. Bazıları bunun ABD'nin işlerini yok edeceğini savunmaya çalışsa da bu durumun tersi de düşünülebilir. ABD'deki güneş ve rüzgâr işleri ABD ekonomisinin geri kalanından daha hızlı büyümektedir. Dünya temiz enerjiye geçişin ortasındadır. Tüketiciler talep etmekte, endüstriler buna yatırım yapmakta ve işler artmaktadır. Ancak ABD Paris İklim Anlaşması'ndan uzaklaşırsa temiz enerji yarışında ivme kaybedecektir. 2017 yılında Çin, 2020 yılına kadar yenilenebilir enerjiye 360 milyar dolardan fazla harcama yapmayı planladığını açıklamıştır. Neden? Çünkü dünyanın en hızlı büyüyen endüstrilerinden birine hâkim olmak istemektedir. Greenpeace, 2015 yılında Çin'in saat başı bir rüzgâr türbini kurduğunu tahmin etmektedir (Sullivan, 2017). Güneş ve rüzgâr tesisleri her iki yılda bir sayılarını ikiye katlamaktadır. Bilim insanları bir saatlik güneş ışığının küresel ekonomiyi bir yıl yürütecek enerji sağlayabileceğini belirtmektedirler. ABD'nin bütün ülkeye fazlasıyla yetecek ölçülerde rüzgâr kaynağının mevcut olduğu bilinmektedir. Stanford Üniversitesi'nde küresel rüzgâr enerjisi kapasitesi üzerine yapılan bir araştırmaya göre gezegendeki mevcut rüzgarların

%20'sini kontrol altına almak dünyanın şimdi kullandığından yedi kat fazla elektrik üretilmesini sağlamaktadır. Yenilenebilir enerjilerin de kendine özgü eksileri de yok değildir. Esasında, tedavüldeki enerjiler sınırlı miktarda ve kirliliğe neden oldukları halde sabit stokları bulunurken yenilenebilir enerjiler kesintilidir. Yani güneş her zaman yeterince parlamıyor ve rüzgâr her zaman esmiyor ya da ihtiyaç duyulmadığında esiyor (Rıfkın, 2019:61-74).

Paris İklim Anlaşması'nın da Kyoto Protokolü gibi yeterli azaltım eylemi ve uyum desteği sağlayamayan bir çerçeve olarak kalma riski vardır ve bu risk ABD'nin anlaşmadan çekilme kararı ile fazlasıyla artmıştır. Bu olumsuz tablonun yanında iklim değişikliğine karşı dünyanın her tarafında yürütülen küresel mücadeleye ivme kazandırarak, ülkeleri daha fazlasını yapmaya teşvik etme olasılığı da devam etmektedir (Saygın ve Çetin, 2018:118).

SONUÇ

Çevre sorunları uluslararası ilişkiler bağlamında incelenmesi gereken en önemli güncel sorunlardan bir tanesidir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte insan kaynaklı küresel ısınma ve çevre kirliliği uluslararası gündeme oturmuş ve devletler arasında görüşülüp tartışılan bir konu olmuştur. Artan endüstriyel faaliyetler fosil yakıtların yoğun bir şekilde kullanılmasını tetiklemiş ve fosil yakıtlara bağımlılığın devam etmesi de atmosferdeki sera gazlarının miktarını arttırmıştır. Bunun neticesinde de küresel ısınmaya bağlı iklim değişikliği dünyayı etkisi altına almıştır ve almaya da devam etmektedir. Devletlerin öncelikle yapması gereken temiz enerji kaynaklarına geçmek olacaktır. Bu geçişin öncülüğünü de ABD, Çin, Hindistan, Rusya ve AB gibi sanayileşmiş ülkelerin yapması uygun olacaktır, çünkü mevcut karbon salınımında bu ülkelerin payı bir hayli fazladır.

Uluslararası boyutta küresel iklim değişikliği ile mücadele 1992 yılında Rio zirvesi ile başlamış ve günümüzde Paris Anlaşması ile de 20 yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Bu geçen zaman içinde küresel ısınmaya ve buna bağlı iklim değişikliğine sebep olan karbon salınımında geline nokta da ülkelerin yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Paris Anlaşması'na katılımın çok olması ve hızla yürürlüğe girmesi ülkelerin soruna yaklaşımları hususunda aynı paydada yer aldıklarını gösterse de sera gazı emisyonlarını sınırlamada başarıya ulaştığını göstermemektedir.

Devletler etkin çözüm yollarını bulmak ve buldukları yolda emin adımlarla ilerlemek zorundadırlar. Küresel ısınma ve iklim değişikliği yalnızca bugünün sorunun değil yarınların da sorunudur ve bu sorun her

geçen gün artmakta ve etkileri daha yıkıcı ve geri dönülmez bir hal almaktadır. Fakat gerçekleştirilen müzakerelerde görüyoruz ki atılması gereken uluslararası adımlar ulusal çıkarların esiri olmuştur. Devletler kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve soruna ekonomik perspektiften yaklaşmaktadırlar. Devletler arasındaki politik ve ekonomik güç dengeleri açısından baktığımızda ise müzakerelerde etkinliğin sistemin güçlü ülkelerinde olduğunu söyleyebiliriz. Oysa tüm insanlığı ilgilendiren böyle bir sorunda devletler arasındaki her türlü eşitsizlik ortadan kalkmalı ve hatta gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin az gelişmiş ülkelere her türlü olanağı sağlayarak yardımcı olması gerekmektedir.

İklim değişikliği ile mücadelede bir takım çözüm önerileri şunlar olabilir; öncelikle enerji verimliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bunu yaparken de önemli olanın enerji arzını arttırmak değil, talebi iyi yönetmek olduğunu bilmeliyiz. Yenilenebilir enerji kaynaklarının tercih edilmesi bir diğer çözüm önerisidir. Sadece tek bir yenilenebilir enerji kaynağına değil bütün kaynakların (Güneş, rüzgâr, jeotermal enerji, biyoyakıt vb.) değerlendirilmesi karbon salınımının düşmesine ve atmosferdeki sera gazlarının oranını daha hızlı azalmasına neden olacaktır. Ormanların korunması ve ormansızlaşma ile mücadele de iklim değişikliği çözümünde önem arz etmektedir. Ormansızlaşmanın atmosferdeki karbon miktarını arttırdığı düşünüldüğünde her yıl milyonlarca hektar ormanın yanması veya bilinçli olarak yok edilmesi dünyanın iklim geleceğinin ne kadar tehlike altında olduğunu gözler önüne sermektedir. Son olarak devletler taraf oldukları anlaşmaları sadece imzalamakla kalmayıp, onaylayarak ulusal mevzuatlarını da uydurmalıdırlar. Yapılacak bu anlaşmalar pratik, verimli, küresel nitelikte ve bilime karşı son derece duyarlı olmalıdır. Kuzey-Güney ihtilafı ortadan kalkmalı ve ülkelerin içinde bulundukları şartların farklılıkları dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

APPARICIO, S., SAUER, N., “Which countries have not ratified the Paris Climate Agreement?” <https://www.climatechangenews.com/2020/03/01/countries-yet-ratify-paris-agreement/>, (ET:21.06.2020)

ARI, T., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Aktüel Yayınları, Bursa 2018.

BAŞKAYA, F., *Gençlerle Başa İklim Krizi ve Ekolojik Yıkım*, Yordam Kitap, İstanbul:2020.

BODANSKY, D., “The Paris Climate Change Agreement: A New Hope?”, *American Journal of International Law*, Cilt:110, Sayı:2, 2016.

BOZOĞLU, B., *21. Yüzyılda İklim Krizi, Paris Anlaşması ve İklim Değişikliğine Uyum*, Dorlion Yayınevi, İstanbul:2019.

BOZKURT, Y., *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çevre Politikalarının Dönüşümü Çevre Sorunları ve Politikaları*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa:2018.

ÇELEBİ, H., "Çevre Sorunları", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Editör: Haydar Çakmak, Doğu Kitabevi, İstanbul:2014.

DEMİR, İ., "Kyoto Protokolü Amaçlarına Ulaşabilme Yolunda Dünya Enerji Kullanımında Meydana Gelebilecek Değişiklikler", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Editörler: Serdar Kılıçkaplan-Mustafa Durmuş, Cilt:8, Sayı:2, Ankara:2006.

DEMİRCİ, M., "İklim Değişikliği Tartışması Bağlamında Bilim-Siyaset İlişkisi", *Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü: İklim Değişikliğinin Bilimsel, Ekonomik ve Politik Analizi*, Editör: Etem Karakaya, Bağlam Yayıncılık, İstanbul:2008.

DENCHAK, M., "Global Climate Change: What You Need to Know", <https://www.nrdc.org/stories/global-climate-change-what-you-need-know>, (ET:21.06.2020).

DENCHAK, M., "Paris Climate Agreement: Everything you Need To Know" <https://www.nrdc.org/stories/paris-climate-agreement-everything-you-need-know#sec-important>, (ET:22.06.2020).

DURU, B., "Kyoto Protokolü'nden Halkların Protokülüne Kyoto Sonrası İklim Değişikliği Görüşmeleri", *Mülkiye*, Cilt:32, Sayı259, Ankara:2008.

ECKERSLEY, R., "Yeşil Teori", *Uluslararası İlişkileri Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik*, Editörler: Tim Dunne-Milja Kurki-Steve Smith, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya:2016.

EDİGER, Volkan, Ş., "Küresel İklim Değişikliğinin Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Politikaları", *Mülkiye*, Cilt:32, Sayı259, Ankara:2008.

ERÇANDIRLI, Y., "Küresel Çevre Sorunları ve Siyaseti", *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, Editörler: Mehmet Seyfettin Erol-Muharrem Ekşi, Akçağ Yayınları, Ankara:2019.

ERÇANDIRLI, Y., "Yeşil Teori", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Derleyen: Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul:2014.

ERK, N., "İklim Değişikliği ve Tarımsal Üretim Üzerine Etkileri", *Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Editör: Hayriye Atik, Nobel Yayıncılık, İstanbul:2017.

FRIEDMAN, L., "Trump Serves Notice to Quit Paris Climate Agreement", <https://www.nytimes.com/2019/11/04/climate/trump-paris-agreement-climate.html>, (ET:21.06.2020)

GIDDENS, A., *İklim Değişikliği Siyaseti*, Çeviren: Erhan Baltacı, Phoenix Yayınevi, Ankara:2013.

GOLDSTEIN, Joshua, S., PEVEHOUSE, Jon, C., *Uluslararası İlişkiler*, Çeviren: Haluk Özdemir, BB101, Ankara:2015.

GÖRMEZ, K., *Çevre Sorunları*, Nobel Yayınları, Ankara:2020.

GUSTIN, G., "The Paris Climate Problem: A Dangerous Lack of Urgency", <https://insideclimatenews.org/news/07112019/paris-climate-agreement-pledges-lack-urgency-ipcc-timeline-warning>, (ET:22.06.2020)

HEYWOOD, A., *Küresel Siyaset*, Çevirenler: Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara:2014.

HULME, M., *İklim Değişikliği Konusunda Neden Anlaşamıyoruz?*, Çeviren: Merve Özenç, Alfa Yayıncılık, İstanbul:2016.

KAYA, Y., *Uluslararası Çevre Anlaşmalarına Uyum Sorunu*, Ezgi Kitabevi, Bursa:2012.

KEGLEY, Charles, W., BLANTON, Shannon, L., *Dünya Siyaseti Yönelim ve Dönüşüm*, Çeviren: Helin Alagöz Gessler, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya:2015.

KOZANOĞLU, H., *50 Soruda Küresel İklim Değişikliği ve İnsanlar*, Altınbaş Üniversitesi Yayınları, Ankara:2020.

MASLIN, M., *Küresel Isınma*, Çeviren: Sinem Gül, Dost Kitabevi, Ankara:2011.

MAZLUM, İ., "Küresel Siyaset ve Çevre", *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, Editör: Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul:2014.

MAZLUM, Semra, C., "Uluslararası İklim Politikası: Hakkaniyet ve Sürdürülebilirlik Ekseninde Bir Değerlendirme", *Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü: İklim Değişikliğinin Bilimsel, Ekonomik ve Politik Analizi*, Editör: Etem Karakaya, Bağlam Yayıncılık, İstanbul:2008.

MFA, Ministry of Foreign Affairs, Paris Anlaşması, <http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>, (ET:28.06.2020)

NEALE, J., *Küresel Isınmayı Durduralım, Dünyayı Değiştirelim*, Çeviren: Doğan Tarkan, Yordam Kitap, İstanbul:2009.

RIFKIN, J., *Üçüncü Sanayi Devrimi*, Çeviren: Pelin Sıral-Murat Başekim, İletişim Yayınları, İstanbul:2019.

ROSKIN, Michael, G., BERRY, Nicholas, O., *Uluslararası İlişkiler Uı'nın Yeni Dünyası*, Çeviren: Özlem Şimşek, Adres Yayınları, Ankara:2014.

SAYGIN, H., ÇETİN, F., *Küresel İklim Rejimindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Durumu*, Der Yayınları, İstanbul:2018.

SİVEREKLİ, E., “Küresel Isınma Sürecinde Yerel Yönetimlerin Çevre Politikaları Üzerindeki Rolü”, *Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Editör: Hayriye Atik, Nobel Yayıncılık, İstanbul:2017.

SÖNMEZOĞLU, F., GÜNEŞ, H., KELEŞOĞLU, E., *Uluslararası İlişkilere Giriş*, DER Yayınları, İstanbul:2017.

SULLIVAN, J., “7 Reasons to United States Needs The Paris Climate Agreement”, <https://unfoundation.org/blog/post/7-reasons-united-states-needs-paris-climate-agreement/>, (ET: 23.06.2020)

SÜMER, V., “Çevre Sorunları ve Küresel İklim Değişikliği”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Editörler: Şaban Kardaş-Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul:2014.

SÜRMELİOĞLU, D., “Uluslararası Çevre Hukukunda Güncel Bir Sorun: Sınırşan Çevresel Zararlar”, *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, Editör: Murat Saraçlı, BigBang Yayınları, Ankara:2012.

ŞAHİN, Ü., “Başlangıcından Bugüne Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi”, *Uluslararası Çevre Rejimleri*, Derleyenler: Gökhan Orhan-Semra Cerit Mazlum-Yasemin Kaya, Dora Yayınları, Bursa:2017.

UZMEN, R., *Küresel Isınma ve İklim Değişikliği İnsanlığı Bekleyen Büyük Felaket mi?*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul:2007.

ÜNAL, S., “Yeşil Teori”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, Editörler: Mehmet Şahin-Osman Şen, Kripto Yayınları, Ankara:2014.

ÜNVER, İ., “Barış Ödülünün Üzerinde İklim Değişikliği Gölgesi”, *Mülkiye*, Cilt:32, Sayı259, Ankara:2008.

VIOTTI, Paul, R., KAUPPI, Mark, V., *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, Çeviren: Ayşe Özbay Erozan, Nobel Yayıncılık, Ankara:2014.

WHO, World Health Organizasiton, https://www.who.int/health-topics/climate-change#tab=tab_1, (ET:21.06.2020).

WOODWARD, A., “The Trump administration has started to pull the US out of the Paris Climate Agreement. Here's what that means and what comes next.”, <https://www.businessinsider.com/trump-pulling-us-out-paris-climate-agreement-2019-10>, (ET:22.06.2020)